

Tóth Gyula

ADALÉKOK KOVÁCS MÁTÉ, SZÁZADOT FORMÁLÓ ABSZOLÚT PEDAGÓGUS MINŐSÍTÉSÉHEZ

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.17>

Tóth Gyula beszámolója szerint arra vállalkozott, hogy – a könyvtáros hivatás és a könyvtártudomány meghatározó képviselőjeként is számontartott – Kovács Máté életművéből adalékokkal szolgáljon ahhoz, hogy emellett mennyire volt a pedagógushivatás meghatározó személyisége, azaz abszolút pedagógus. Tóth Gyula úgy vélte, hogy Kovács Máté életműve a könyvtárügy területén teljesedett ki, ám mindvégig megmaradt abszolút pedagógusnak. Elmondta, hogy „Kovács Máté-ügyben” Kiss Árpádot tekinti autentikusnak, akinek a nekrológiájából¹ a következőket idézte: „*Mikor Kovács Mátét [...] megismertem, kilenc éves olyan pedagógus múlt volt már mögötte [...] –, amelyben az iskolai tanítás szorosan összekapcsolódott sokféle tudományos, ismeretterjesztő és társadalmi munkássággal. [...] A könyvtárügyet mindig szoros kapcsolatban látta és mutatta be a közneveléssel, a tudományos képzéssel és népműveléssel.*”

Tóth Gyula saját korábbi írásában azt írta², hogy Kovács Máté „*lényéből fakadt a pedagógus attitűd. Ahol megjelent, hozzájárólt, vagy csak beszélgetett környezetével, érvelt, vagy mesélt, kérdeztett, vagy útbaigazított - szavai és gesztusai árasztották magukból a szó legnemesebb értelmében vett tanítót. Művelt, nevelt, sugallt, orientált, táplált és nyesegetett. Kertész volt, mint kedvenc szabadidős foglalatzkodásában. Emberkertész.*”

Kovács Máté alapmagatartása mellett felrajzolta munkásságának pályáivét is: helyettes gimnáziumi tanár – a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumi tanára (1938–1943) – mellette lektor és tanársegéd az egyetem³ Francia Intézetében (közben a debreceni Nyári Egyetem főtitkára) – tankerületi főigazgatósági szakelőadó (1943) – az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető igazgatója (1943–45) – a Keresztury Dezső vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium ügyosztályvezetője – VKM-államtitkár (1947–1949) Ortutay Gyula minisztersége alatt – a Debreceni

¹ KISS Árpád: Kovács Máté 1906–1972, *Magyar Pedagógia*, 1972. 4. sz. 455–456. p.

² TÓTH Gyula: Kovács Máté, a pedagógus és példaadó, *Emlékkönyv* i.m. 39–50. p. Születésének 75. évfordulójára; TÓTH Gyula: Kovács Máté 1906–1972, *Könyvtáros*, 1981. 8. sz. 489–493. p.

³ 1945-ig Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem

Tudományegyetem könyvtárigazgatója⁴ 1949-1956 között (mellette akadémiai könyvtárigazgató, enciklopédia főszerkesztő) – 1956 után egyetemi tanár, tanszékvezető az ELTE-n. Tóth Gyula szerint mindez azt mutatja, hogy Kovács Máté az első pillanattól feladatot vállalt tanári főfoglalkozásán túl. Életműve nem lineáris, inkább fordított piramisra hasonlít, még inkább spirálisnak írható le. Olyan, amilyennek önmaga az emberi közlés törvényszerűségeit leírta: a folyton jelentkező új a régít nem helyettesíti, nem kiiktatja, hanem megtartja és mindig új egyensúlyt, rendszert hoz létre. Mindebből pedig az következik, hogy az abszolút pedagógus nemcsak (kiválóan) tanít-nevel, hanem iskolán kívüli feladatokat is vállal, magas szinten lát el, művelődéspolitikussá válik, a tudomány színvonalas művelője/tudományszervező, közéleti ember, kisugárzó személyiség, aki szűkebb munkakörét/tevékenységét tágabb összefüggésben gondolkodva látja el. A részre, szűkebbre a nagy egészből tekint, de a nagyobb egészben sem vesz(het)ik el a részlet.

Tóth Gyula a pálya felfelé ívelő, közbülső csúcának a kultuszminisztériumi államtitkárságot (1947–1949) tekintette. Erre vonatkozóan Kovács Mátét is idézte: „*A Köznevelési Minisztériumban végzett személyes munkálkodásomból legszámtalóbb eredménynek tekinthető az általános iskola és a dolgozók iskolájának létrehozásában való közreműködésem és a népkönyvtárak mai szervezetének megindítása.*”

A tágabb összefüggésekben gondolkodó Kovács Máté jellemzőjeként idézte N. Szabó Józseftől, aki két könyvet is szentelt a koalíciós korszaknak⁵, hogy „*Kovács Máté a pedagógusképzés reformját az egész köznevelés szempontjából fontosnak tartotta. A magyar köznevelés hibáinak egyik legfőbb forrását abban látta, hogy az utóbbi évtizedek reformkísérleteit nem követte a nevelőképzés megfelelő kiépítése.*”

Tóth Gyula szerint ez a széles összefüggésekben gondolkodó látásmód nem változott meg az államtitkári székéből távozó és ezt követően a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójává váló (1949–1956) Kovács Máténál sem. Ennek alátámasztására a könyvtárigazgató egyik 1954-es tanulmányának mondanivalóját úgy összegezte, hogy Kovács Máté szerint a művelődéspolitikának a könyvtárügyet, közelebbről a közművelődési és iskolai könyvtárakat – az általános iskolázás teljes kifejlesztése mellett – a kultúrpolitika másik sarokpontjává kell tenni, mert a közművelődési könyvtárügy koronája népoktatásunknak. A könyv és könyvtár messze megelőzi a többi kulturális eszközt és alkalmat, pl. a filmet, színházat,

⁴ Debreceni Tudományegyetem 1949-ig, majd 1952-től Kossuth Lajos Tudományegyetem

⁵ SZABÓ József, N. *A koalíciós pártok felsőoktatási és tudománypolitikája 1944 ősze – 1946 ősze*. Bp. Akadémiai, 1991. 107 p., ill. Uő: *Értelmiség és rendszerváltás 1944 ősze – 1946 ősze*. Debrecen, 1993. 143 p.

rádiót, sajtót, stb. A kötelező oktatáshoz kapcsolandó, azaz Kovács Máté a könyvtárügyet a kötelező népoktatás mellé, azt erősítő tényezővé igyekezett emelni.

Nem véletlen, hogy Tóth Gyula ismét Kiss Árpád Kovács-nekrológiájának megállapítását idézte: „*bármire is vállalkozott, befolyására a dolgok a nagyobb rendezettség irányába kezdtek alakulni.*”⁶

Tóth Gyula szerint vitathatatlanul Kovács Máté abszolút pedagógusi eredményei közé is odasorolhatók, amiket az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) tanszékvezető egyetemi tanáraként a könyvtárosképzés irányításában 1956-tól 1972-ig elért.

Új tantervet vezetett be, a tanszéket tudományos műhellyé formálta, bekapcsolódtak az egyetemi-akadémiai kutatásokba, eredményeik bekerültek az egyetemi oktatásba is.

Az abszolút pedagógus tömör jellemzésének tekinthető Tóth tanulmányában a következő idézet: „*Különleges affinitása volt korszerű pedagógiai módszerek alkalmazásához. Mai szóval kutatómódszertant oktatott, olvasásterveket készítetett és kért számon, olvasmánynaplót kellett készíteni, megtanított cédulázni, amikor a mászszakosok füzetbe jegyzetelve készítették szakdolgozatukat, precíz hivatkozást várt el. Elnézte Füzű Józsefnek, hogy még szigorlaton sem tételek alapján vizsgáztatott, hanem ki-ki a magaválasztotta témában elmélyülve, lehető teljességű irodalomismerete birtokában adott egyéni válaszokat. Ebben az értelemben Kovács Máté mesteri-művészji fokon volt az abszolút pedagógia képviselője.*”

Tóth szerint Kovács Máté bizonyosan iskolateremtő volt, hiszen tanítványaira hatott az a paradigmaváltásként kezelhető gondolkodásmód, hogy nála egyes könyvtár helyett a rendszer, a könyv felőli célmeghatározás helyett a könyvtár társadalmi szükségletből, lehetőségekből levezetett feladat-megjelölés lett a fontos.

(...) „*Kovács Máté olyan ember volt, akitől fáradhatatlanságot lehetett (kellett!) volna tanulnunk; azt, hogy a nemes cél a legfontosabb; hogy sokat kell dolgozni, de soha nem szabad sietni; hogy az adott feladatot mindig az egészbe belehelyezve kell látni, hogy a jövő feladatait, a továbblépést a jelen és a múlt egyensúlyából kell kibontani, egyáltalán: hogy mindent csak jól szabad csinálni [...]. Nevelt és hatott jellegzetes mozgású – mosolyú - gesztusú egyéniségével-emberségével. Olyan ember volt, hogy számára összefonódott a család, a munka, és az alkotás; aki otthont tudott teremteni a tanszéken is, above a hallgatók hazamehetettek; akinek gondja volt a végzősök (egyénnek és szakmának) megfelelő elhelyezkedésére, búcsúztatására; aki közvetlen ember és professzor volt egy személyben és akibehez reszkető lábakkal lehetett bemenni bármilyen ügyben; aki*

⁶ Kiss Árpád: Kovács Máté 1906-1972, *Magyar Pedagógia*, 1972. 4. sz. 436.

értette és szerette a humort, aki benne volt a játékban is a vidám tanszéki esteken, akit szabad volt kifigurázni, ha az szellemes volt; egyáltalán, aki – Moldoványi Ákos tanítványi búcsúztatójának szép megfogalmazása szerint – »hagyta magát megismerni«. Kovács Máté szép kirándulásra vitte hallgatóit a valóságban és képletesen is.»⁷

⁷ TÓTH Gyula: Kovács Máté 1906–1972, *Könyvtárs*, 1981. 8. sz. 489–493.